

Այս զանգուածային դասալքութիւնը առանձնապէս հիւանդագին անդրադարձում ունեցաւ կովկասեան ճակատում, ուր ընդհանուր պատճառներից զատ՝ ուժեղ էին և ազգային հակամարտութիւնները և Թիւրքիայի ու կովկասեան մահմետականների իւրայատուկ փոխյարաբերութիւնները:

Հոկտեմբերեան յեղաշրջումը Թիֆլիսում հանդիպեց խիստ բացասական վերաբերումի: Բացի ընդհանուր պատճառներից, որով բոլշևիկեան կոմունիզմը նկատուում էր ցնորական մի ճիշդ պատմութիւնը գիտական ընկերվարութիւնից դէպի ուտոպիա տանելու և, հետեւաբար, աշխատաւոր մարդկութեան բնաշրջումը առողջ ճանապարհից շեղելու, Անդրկովկասում կային և յատուկ պատճառներ. վրացի սոցիալ-դեմոկրատ մենշևիկների համար բոլշևիզմը, նախ և առաջ, կուսակցական հակառակորդ էր: Այն յարատեւ պայքարը, որ սոցիալ-դեմոկրատ մենշևիկ ու բոլշևիկ հատաձևները վարել էին միմեանց դէմ դադափարական ձեւերով, այժմ փոխադրւում էր գործօն քաղաքականութեան ասպարէզ: Շատ խոշոր տեղ էին գրաւում այս պայքարում և անձնական համակրանքներն ու հակակրանքները, երէկայս վէճերն ու սրտցաւութիւնները: Հայերի համար հոկտեմբերեան յեղաշրջումը անընդունելի էր, ամենից առաջ, բոլշևիկների դէպի պատերազմն ու ճակատի պաշտպանութեան գործը բռնած դիրքի պատճառով. բոլշևիկների մէջ նրանք տեսնում էին քայքայող ոյժ, մինչդեռ վայրկեանը պահանջում էր Ռուսաստանի հզօրութիւնը: Մահմետականների աչքին բոլշևիզմը դասակարգային թշնամի էր. մահմետական ներկայացուցիչների մեծ մասը խաներ ու բէզեր էին:

Այսպէս թէ այնպէս, Անդրկովկասը հէնց առաջին օրից բացասական դիրք բռնեց խորհրդային իշխանութեան վերաբերմամբ: Եւ քանի որ Սահմ. ժողովի գոյութիւնը դառնում էր խնդրական, կապը կենտրոնի հետ վերացւած էր, և, միւս կողմից, Անդրկովկասի Առանձին Կոմիտէն իսպառ կորցրել էր հեղինակութիւնը ժողովրդի աչքին, իսկ կորնիլովեան յետաշրջական փորձից յետոյ ստեղծւած ինքնապաշտպանութեան մարմինը նոյնպէս հմայք չունէր լայն զանգուածների մէջ, բնական կերպով, առաջ էր դալիս տեղական իշխանութիւն ունենալու պահանջը: Այդ նպատակով, նոյեմբ. 27-ին, հրաւիրւեց մի խորհրդակցութիւն Անդրկովկասի Բանտրական, Զինտրական և Գիւղացիական խորհուրդների, Թիֆլիսի Բանու. ու Զինտրական խորհրդի, Թիֆլիսի քաղաքային խորհրդի, Հանրային Ապահովութեան Կոմիտէի, Անդրկ. Առանձին Կոմիտէի, քաղաքական կուսակցութիւնների ներկայացուցիչների ու Սահմ. ժողովի անդամների, որը մանրազննին քննութեան առնելով տիրող կացութիւնը՝ որոշեց Անդրկովկասի համար ստեղծել տեղական իշխանութիւն՝ Անդրկովկասեան Սէյմ և Անդրկովկասեան Կոմիսարիատ, իբրև Սէյմի գործադիր մարմին: Սէյմի կազմութեան հիմք ընդունւեց Սահմ. ժողովի համար ընտրւած պատգամաւորների քանակը. որոշեց եռապատկել կուսակցական ցանկերով ընտրւած պատգամաւորների թիւը:

Անդրկովկասեան Կոմիսարիատը կազմւեց ազգային-կուսակցական ներկայացուցչութեան սկզբունքով: Կոմիսարիատի մէջ մտան. — Ե. Գեղեչ-